

Projekts Atbalsta instrumenti vardarbības ģimenē mazināšana

Projekta mērķis: izstrādāt un ieviest atbalsta instrumentus ģimenes funkcionalitātes stiprināšanai, lai novērstu un mazinātu vardarbību pret bērniem un vardarbību ģimenē, aptverot gan vardarbības gadījumus pret bērniem ģimenē un ārpusģimenes aprūpē, gan vardarbības gadījumus ģimenē pret pilngadīgām personām, t.sk. vardarbību pret partneri un vardarbību pret senioriem, kā arī īstenojot izglītības un informēšanas pasākumus speciālistiem un sabiedrībai.

Subscribe

Share

Nosaukt vardarbību vārdā: kā mediju valoda veido sabiedrības izpratni

Published 1 minute ago • 8 min read

NOSAUKT VARDARBĪBU VĀRDĀ: KĀ MEDIJU VALODA VEIDO SABIEDRĪBAS IZPRATNI

"Vardarbīgs strīds", "ģimenes drāma", "greisirdības traģēdija", "pacēla roku. Šādi formulējumi Latvijas mediju ziņās par vardarbīgiem notikumiem joprojām sastopami biežāk nekā precīzi apzīmējumi – fiziska vardarbība, seksuāla vardarbība, vardarbīgā kontrole vai vajāšana. **Varētu šķist, ka sensacionalizējoša valoda ir tikai līdzeklis lasītāja uzmanības piesaistīšanai, taču lietotie formulējumi ietekmē to, kā sabiedrība izprot vardarbību, kam tiek piešķirta atbildība un vai cietušie spēj atpazīt savu pieredzi. To ir būtiski ņemt vērā visiem speciālistiem, kas komunicē par un ar cietušajiem – arī profesionāliem sociālajā un vardarbības prevences darbā.**

Arī tādas organizācijas kā UNESCO un *Our Watch* uzsver, ka žurnālistikā vardarbība jānosauc īstajā vārdā, jāizvairās no sensacionalizācijas un vienlaikus jāpalīdz sabiedrībai izprast vardarbības mehānismus. Mediju veidotais priekšstats ietekmē ne tikai sabiedrības attieksmi, bet arī cietušo gatavību meklēt palīdzību, apkārtējo reakciju un politikas veidotāju lēmumus.

Latvijas mediju telpā vardarbības atspoguļojumā dominē juridisks un institucionāls skatījums, bet vardarbības cēloņi, dzimumu nevienlīdzība un plašāks sociālais konteksts bieži paliek otrajā plānā. Un Latvijā joprojām trūkst vienotu, publiski pieejamu vadlīniju vardarbības atspoguļošanai medijos. Rakstot par vardarbību pret sievietēm, noteikti der izmantot Eiropas Dzimumu līdztiesības institūta (*European Institute for Gender Equality*) ceļvedi "Words Matter: Supporting Gender Equality Through Language and Communication", kurā uzsverts, ka dzimumu līdztiesība medijos nav tikai jautājums par "pareiziem vārdiem" – jāskatās arī uz to, kam tiek dota balss, kādās lomās cilvēki tiek attēloti, kādas īpašības viņiem piedēvē un kādus vizuālos tēlus izmanto..

Valoda nav neitrāla

Sociālo zinātņu maģistre Adriāna Komule savā pētījumā pievēršas starptautiskajām vadlīnijām tieši par vardarbības pret sievieti un vardarbības pret bērnu gadījumu atspoguļojumu medijos. "Kā vienu no svarīgākajām lietām, kuras piemin visās vadlīnijās bez izņēmuma ir izvērtēšanās no rakstu un virsrakstu sensacionalizācijas. Ir būtiski ka

virsraksts un pats raksts atspoguļo publikācijas būtību, neradot lieku sensāciju caur humoru vai arī stereotipu pieminēšanu."

Ja vardarbība tiek raksturota kā "mīlas drāma", "ģimenes konflikts" vai "emociju uzplūds", rodas iespaids, ka tā ir privāta nelaime vai abu pušu savstarpējas nesaskaņas, līdz ar to vardarbība tiek trivializēta. **Taču vardarbība nav konflikts. Konfliktā abas puses ir salīdzinoši vienlīdzīgas, savukārt vardarbības pamatā ir kontrole, piespiešana un varas nevienlīdzība.** Pētījumi rāda, ka vardarbība ģimenē daudz biežāk ir ilgstošs un sistēmisks process, ko raksturo izolēšana, pazemošana, draudi, ekonomiska un psiholoģiska kontrole. Ja mediji to nosauc tikai par "strīdu", lasītājs neredz vardarbības nopietnību un tendenci atkārtoties.

Mediju pētniece un Latvijas Universitātes Ekonomikas un sociālo zinātņu fakultātes Komunikācijas studiju nodaļas vadītāja Marita Zitmane novērojusi, ka pēdējos gados mediju virsrakstos par vardarbības gadījumiem vairs nedominē sensacionāli virsraksti. "Ja agrāk medijos varēja lasīt, piemēram, virsrakstu "Virietis noslepkavojis mīloto", šodien šādi formulējumi mediju vidē lielākoties vairs nav pieņemami. Var teikt, ka žurnālistu izpratne par valodas lietojumu vardarbības atspoguļojumā pēdējā laikā ir uzlabojusies."

Nosaukt īstajos vārdos

Tikpat svarīgi ir izmantot aktīvās kārtas darbības vārdus. Virsrakstos "Sieviete tika nogalināta" un "Virietis nogalināja sievieti" atšķiras ne tikai gramatika, bet arī atbildības sadalījums. Pirmajā gadījumā vardarbība šķiet notikusi pati no sevis, otrajā nosaukts tas, kurš to izdarījis. Tāpēc starptautiskās vadlīnijas iksaka uzsvērt vardarbības veicēju.

Portāla Delfi žurnāliste Anna Apīne, kas daudz rakstījusi par vardarbību, uzsver: "Vardarbību kāds noteikti ir veicis, tā pati no sevis nenotika." Viņaprāt, nesaucot lietas īstajos vārdos, tiek uzturēta klusēšanas kultūra un netieši aizstāvēts pāridarītājs. Vienlaikus viņa atzīst, ka žurnālistiem jāmeklē līdzsvaru starp precīzu valodu un izvairīšanos no sensacionalizācijas: "Kā salāgot tiešu notikuma aprakstu ar neitralitāti? Tā, manuprāt, jau ir nākamā profesionalitātes pakāpe. Šī dilemma man kļuva aktuāla, strādājot pie nesenā raksta, kurā sievietes atklāja pusaudžu gados piedzīvotu seksuālu vardarbību no mācītāja Rolanda Eimaņa. Es sev uzdevumu jautājumus – cik daudz detaļu iekļaut? Cik konkrēti rakstīt, lai tas nekļūtu pārāk sensacionāli, bet arī pietiekami, lai nenotiktu nevajadzīga cenzūra? Tāpēc tas ir darbs komandā, kur par šādiem jautājumiem diskutējam."

Līdz ar starptautisko diskusiju par vardarbības dažādajām formām arī Latvijas publiskajā telpā ir ienākuši termini, kuriem pakāpeniski veidojas latviski tulkojumi – *ievilnāšana (grooming)*, *prāta apmīglošana (gaslighting)*, *vardarbīga kontrole (coercive control)* un *vajāšana (stalking)*. Kā norāda žurnāliste Anna Apīne, jaunu jēdzienu ieviešana ir nepieciešama, taču sākumā vēlams līdzās lietot arī sabiedrībai pazīstamāku terminu. Tikai tā jaunā terminoloģija pakāpeniski kļūst saprotama un ikdienā lietojama.

Par ko mediji stāsta un par ko klusē

Ne mazāk svarīgi par valodas izvēli ir tas, uz ko mediji vērš lasītāja uzmanību. Starptautiskie pētījumi rāda, ka publikācijās nereti vairāk tiek analizēta vardarbības veicēja personība un iespējamie motīvi nekā cietušā pieredze. Lasītāji uzzina, ka vardarbības veicējs bijis "labs kaimiņš", "gādīgs tēvs" vai ka viņu "pameta sieva" un viņš "zaudēja darbu". Lai gan šie fakti nav nepatiesi, tie var neviļus mudināt meklēt vardarbības attaisnojumus, kamēr otrajā plānā paliek ilgstoša vardarbīgā kontrole, draudi, palīdzības meklējumi un vardarbības sekas. Jāatceras arī, ka, iekļaujot

vardarbības veicēja citātus, pastāv risks nekritiski turpināt manipulātīvus, cietušo vainojošus vai vardarbību attaisnojošus naratīvus. Tāpēc šādi citāti jāizmanto tikai tad, ja tie ir būtiski sabiedrības izpratnei par notikušo un tiek papildināti ar kontekstu, kas nepieļauj vardarbības normalizēšanu vai attaisnošanu.

Tāpat publikācijās nav ieteicams vardarbības veicēju arī demonizēt, jo šāda pieeja rada priekšstatu, ka vardarbību izdara tikai īpaši nežēlīgi, no sabiedrības ļoti atšķirīgi cilvēki vai tādi, kuri cieš no psihiskas veselības traucējumiem. Tas var mazināt sabiedrības spēju atpazīt vardarbību ikdienas attiecībās, jo vardarbības veicējs nereti ir apkārtējo cienīts un ārēji neatbilst stereotipiskam "monstra" tēlam. Tāpēc atbildīga žurnālistika vardarbības veicēju raksturo precīzi un faktoloģiski, vienlaikus skaidrojot viņa rīcības sekas un kontekstu, nevis izmantojot emocionāli pārspīlētas apzīmējumus.

UNESCO un *Dart Center for Journalism and Trauma* aicina mainīt šo perspektīvu –

nevis romantizēt vai demonizēt vardarbības veicēja rīcību, bet palīdzēt sabiedrībai izprast vardarbības modeli, tā atkārtošanos un ietekmi uz cietušo. Tikpat svarīgi ir skaidrot vardarbības strukturālos cēloņus – dzimumu nevienlīdzību, varas attiecības, ekonomisko atkarību un vardarbīgās kontroles mehānismus. Ieskidējot vispārīgo statistiku par konkrēto vardarbības formu, tas palīdz vardarbību uztvert nevis kā nejaušu traģēdiju, bet gan sociālu problēmu.

Vienlaikus speciālisti aicina pāridarītāju nesaukt par "varmāku", bet gan "vardarbības veicēju" vai, ja pastrādāts noziegums, – "vardarbību veikušu personu" vai "noziegumu veikušu persona", lai uzsvāru liktu nevis uz vardarbības veicēja personību, bet viņa uzvedību, kas ir maināma un labojama. (Sociālā darba vārdnīca, 2023)

Līdztekus notikuma aprakstam mediji var paveikt vēl ko būtisku – norādīt, kur iespējams saņemt palīdzību. Cilvēkam, kurš pats piedzīvo vardarbību, publikācija var kļūt par pirmo brīdi, kad viņš atpazīst savu situāciju. Tāpēc raksta noslēgumā lietderīgi pievienot informāciju par palīdzības tālruniem, krīzes centriem vai citiem atbalsta resursiem, kā arī palīdzības iespējām vardarbības veicējiem, kuri vēlas mainīt savu uzvedību. Šāda informācija aizņem maz vietas, taču dažkārt kļūst par pirmo soli ceļā uz drošību.

Nākamā vēstkopā – plašāk par žurnālistikas pieejām, rakstot par vardarbību, un nepieciešamību pēc vadlīnijām Latvijas mediju vidē.

Izmantotie avoti:

- › European Institute for Gender Equality. *Toolkit on Gender-sensitive Communication*. (2019). Pieejams: https://ejge.europa.eu/publications-resources/publications/toolkit-gender-sensitive-communication?language_content_entity
- › Komule, A. (2026). *Vardarbības diskursi Latvijas mediju telpā un žurnālistu loma vardarbības gadījumu atspoguļošanā*. Latvijas Universitāte.
- › Apīne, A. Intervija par vardarbības valodu medijos.
- › Our Watch. *Guidelines for Reporting on Violence Against Women*. Pieejams: <https://www.ourwatch.org.au/media-reporting/resources/guidelines-for-reporting>
- › Dart Center for Journalism and Trauma. *Best Practices in Trauma Reporting*. Pieejams: https://gcjt.org/sites/default/files/da_best_practices_o_1.pdf